

Бранислав Нушић

ОПШТИНСКО
ДЕТЕ

PORTALIBRIS

Бранислав Нушић
ОПШТИНСКО ДЕТЕ

Copyright © PortaLibris, 2017.

Сва права задржана укључујући право на репродукцију
у било ком облику у целости или делимично.

Глава прва

*у којој Аника, њоводом смрти својега
мужа, остијаје удовица*

Док други писци обично свршавају своје романе тиме што неког убију, отрују, или га просто пусте да умре, догле код мене, услед потребе да имам у овом роману једну удовицу, умреће њен муж одмах у почетку самог романа. Али да би се видело да ја ту ствар нисам нарочито удесио, ево, испричају све редом како је од почетка било.

Дакле, Алемпије из Прелепнице држао је Анику из Крмана. Крманчани су грдно зажалили кад се Аника даде у Прелепницу. Рекоше: „Пустимо најлепшу девојку те оде у друго село; зар ми нисмо имали момка за њу?!” Тако рекоше сви Крманчани, а само неки Јања, за кога кажу да никада не оставља реч да јој не накачи реп, веле, уз то је додао: „Нека је, нек је у Прелепници, нек и тамо кој' пут ноћевају капетани!” А тиме је као хтео малко да прочачка ствари које су се у селу већ давно и давно заборавиле. Још само баба Кана и данас, кад хоће да прича ма шта из прошлих времена, па макар то било и причу о оној Јоцковој батал-воденици у Прелепници, сваки пут ће почети своју причу овако: „Још док беше Мага (а Мага је Аникина мајка) млада, док оно код нас у селу често спаваше капетан, кад је по срезу ишао, за Јоцкову се воденицу говорило да не сме млети средом и петком...”

Уосталом, за баба Кану се зна да хоће да рекне лошу реч и за мртвацем, кад дође ноћу да га чува, а за Јању се

зна да је због једне лоше речи узео двадесет и пет батина усред вароши пред начелством, док је још било батина, бог да их прости.

Могли су најпосле говорити шта је ко хтео, али Алемпије и Аника проживели су две и по године баш лепо. Штавише, они би и још две и по, или можда и много више година проживели врло лепо, да не потеже Алемпије те умре.

Не може се баш утврдо казати од чега је Алемпије умро. Једни веле што је пао с крушке, други веле није, него од злих очију, а трећи веле: није ни то, него од зле руке. А како то некако све на једно излази, то би се готово и могло утврдити од чега је умро, ако само испричамо цео догађај. Када се из те приче избаци све оно што су дометнули рођаци и пријатељи, још оне ноћи кад су чували покојника, остаје оваква гола истина: Алемпије је добио позив да оде среском капетану, где је имао да се узме на одговор што је погдекад имао обичај да у туђем забрану насече по која кола дрва. Па, како ће човек да продангуби читав дан у вароши, да му не би бадава било, намисли да понесе и мало воћа те да узгред прода. Он је то врло лепо замислио и једино што би му донекле могло покварити рачун то је што он нема својега воћњака. Да би и ту незгуду отклонио, он се упути с кошом у туђе воће и попне се на крушку. Пољак га међутим спази, свуче га са крушке и тако га душмански испребија да је једва до куће дошао. Отад ухвати неку бољетицу у грудима, и прво време кашљао је онако сасвим мушки, а затим поче као маче. Па онда, боже ме прости, није више ни кашљао, него је мање-више шиштао и све је тако тихо говорио као да није рад никога да увреди. Кад хоће што да каже, а он просто шапће као какав божји угодник.

Није много ни боловао, највише месец дана. А лечио се сиромаш свакојако, али, кад је што писано, шта вреде ту лекови! Гасили су му четири пута угљевље, попио је две оке пелена, метао је метлу под јастук, пребацио је ватраљ преко куће, купао се у води са седам извора, облачио је кошуљу неке бабе из не знам ког села, која се није никад удавала, али – бадава, било је писано, и то било је писано колико од стране усуда у књизи судбине толико исто и од стране пољакове по ребрима Алемпијевим. А кад и судбина већ поче да води овако дупло књиговодство, те да на две стране пише, онда шта вреде ту лекови!

Алемпије је дакле свакојако морао умрети, ако ни за шта а оно за љубав писцу овога романа коме, на пакост, још у првој глави треба једва удовица.

Сахранише лепо Алемпија, а Аника удовица без и једног детета. Нема још ни двадесет и три године, а лепа и снажна, рекао би човек може да понесе у сваку руку по једно момче и да га олако дигне за једно колено. Многи су због тога сумњали да она није нешто тукла по који пут покојника, али то није било: они су одиста лепо живели. Свега пет-шест пута за те две и по године ако га је ухватила за гушу, бацила га под ноге и месиала као да га је у наћве положила а не на земљу. Али и у том случају, кад би покојни Алемпије, онако мало строже, викнуо: „Јаој, Аника, пуштај побогу!”, она би га тада пустила. А и какав је био Алемпије према њој! Он мали, недорастао, жгеба, а она, болан, израсла као јаблан. Образи јој румени, пуни крви, као да свагда мрси, а држала је, богами, сваки и најмањи пост. Ама у свему је била тако некако од бога удешена да јој је баш и доликовало да буде удовица. Оно што је о пратњи и прве суботе мало нешто плакала, нимало јој није искварило ни очи ни лице, већ остала лепа да не можеш ока одвојити од ње.

Што кажу у селу: „Давно нисмо имали овакву удовицу, оваква удовица као за попа створена!” то је, дабоме, тако уз реч речено, а у ствари нема од тога ништа, осим ако се може за зло узети што поп Пера сврати по који пут код Анике да је теши. Свакоме другом могло би се то и замерити, али попу, као духовном лицу, то се никако не може замерити. Једино ако попови пристану уз то гледиште да је и поп човек; онда, разуме се могло би се погдешто и замерити попу. Тако, на пример, могло би се попу замерити што никад није ишао у Аникину кућу док је Алемпије био жив. Премда се и ту може поп оправдати, јер тада није имао кога да теши; нити је Алемпија имао за шта тешити код живе Анике, нити је Анику имао за шта тешити код жива Алемпија.

А најзад, што ће попу да се правда? Скупштинари полагају рачун својим бирачима; рачунополагачи главној контроли, а попови једино богу могу полагати рачун, и то на небу, а на земљи баш никоме изузимајући својој жени.

Бог је додуше добар рачуноиспитач, али изгледа да не може да стигне сам, те још увек има старих непрегледних рачуна. Жена, напротив, она стиже увек да прегледа и старе рачуне као и нове. Ма како ви вешто склопили рачуне, она ће увек наћи ма какав „неоправдан издатак”.

Да ли је поп Пера имао такве „издатке” видећемо у идућој глави овога романа, у којој ће и многе друге важне ствари да се открију.

Глава друга

*По селу Прелепници шушка се којешта,
а што што се шушка моло би управо
иослужити као предговор овоме роману*

Прелепница није мало село. Већ трипут досад подношен је предлог Народној скупштини да се прогласи за варошицу и док је тај предлог пропадао, дотле је Прелепница све више напредовала. Трипут је досад цела Прелепница прелазила из партије у партију, само да би стекла среску канцеларију, и опет је то некако мимоишло. Сад су се становници Прелепнице договорили да се поделе у три странке, те ако би се тако нешто помогли.

Село лежи у равници, под шумовитим осојем, а квасе га два поточића. На једном је од њих камена ћуприја, са које се силази у чаршију, ако се тако назове онај ред кућа од којих је једна бакалница, једна механа, једна берберница, где је берберин уједно и налбантин. На другом потоку, тамо под селом, лежи она Јоцкова воденица што је већ одавна батал, те сад у њој, по одобрењу општине, седи нека сиротица Савка, колико да има крова над главом.

Становници села Прелепнице све су красни људи, а ако који има и какву ману, човек је, није анђео. Кмет Мића, на пример, заиста је добре и душе и срца; он је тако рећи отац својим сељанима, а не кмет. Пази сваког, нити ће коме учинити што неправо. Па опет има једну малу ману: воли окусити од државне порезе него не знам шта. И то није што не би имао од чега да живи, већ као из неког начела.

Вели: „Доста, богами, и држава нама заједа!” А не може се казати да он то хоће да утаји, боже сачувај. Напротив, кад год га притегне господин начелник те кад већ види да хоће на силу бога на суд да га отерају, а он извади из свог сопственог џепа па плати. Образан и поштен човек, па вели: „Шта би' ја ишао на суд; волим поштено платити него се вући по судовима!”

Поп-Перина је мана његова жена, поп здрав, снажан, личи пре, боже ме прости, на тобџијског наредника него на попа, а његова жена сува, цгољава. Поп сам за њу вели: „сврачица”, а по који пут савије прсте у песницу и покаже коштане зглавкове па вели: „Ево, богами, оваква су јој леђа!” Да не би ипак неко казао да то попу, као свештеном лицу, не приличи да говори о леђима своје жене, ваља одмах да кажем како то поп не говори у цркви; боже сачувај, он цркву поштује и у цркви је прави светац. Једанпут само за време службе што је клисару опалио шамар у олтару, па то тако одјекнуло и шкрипнуло да су побожни хришћани мислили да се отварају врата олтарска.

Што се учитеља тиче, он и не припада селу, тј. утолико што и не излази нигде у свет. Он за себе вели да је научен, па зато нигде из школе не излази.

Могло би се за ћату Пају Јеремића казати да је такође врло научен, јер нигде из кафане не излази, али то ћата не прима да му се каже. Он вели: „Ако сам научен, видеће се то у своје време, а не трпим да ми се каже!” Овај ћата био је каплар у сталном кадру, па за једно „нећу” одлежао је годину дана апсе, јер „по војничком закону нема „нећу” – вели он – а ја, богами, и богу ћу казати нећу кад нешто није право!” (А то „нећу” састојало се у томе што је из неког писма командировог извукао банке.)

После је био отворио као неки мали дућанчић, па кад му се на артиклу ракије показало много расхода, онда је

управо тај артикал учинио те ни на другим артиклима није било прихода. Па кад је једног дана све артикле попио, затвори дућан, обиђе све оне који су њему били дужни, а заобиђе оне којима је он по коју сумицу дуговао, па оде „по еспап”, како тада рече. И отада пет-шест година није га нигде било. Он каже да је то време провео у „Немачкој” и много се чему научио. Кмет и сада каже кад по који из села примети да ћата много пије: „Па нека пије колико хоће; био је по свету па је видео, и тамо људи пију, и то још какви људи!” А једанпут му је и сам кмет приметио да је пијан, али му ћата вели: „Ако сам пијан, видеће се то у своје време, али не примам то да ми се каже!”

Има их који кажу да је ћата ученији од учитеља, јер је видео много света и зна много да прича. Он је видео људе што једу жабе. „Немци једу, гледао сам својим очима”.

– А је ли истина, бога ти ћато, – пита Радоје Крња – да Талијани једу змије?

– Истина је – каже ћата – гледао сам својим очима. Нудили ме, кажу: извол’те, сињоре Панто (сињоре, то код њих значи господине), извол’те, кажу, а ја велим: нека, хвала, нисам при апетиту! Апетит, знаш, талијански ће рећи стомак. Тако им кажем, а мислим се у себи: иди, бедо, да су ми се јеле змије, остао бих ја у Србији па бих био богат човек.

– А како их праве, бога ти, ћато? – пита механџија, па плесну ћату по рамену оном тежином кретања руке којом уопште кредитори спуштају руку на раме својих дужника.

– Како? С луком. Припрже мало лука и тако... метну још нешто да мирише...

И тако, уопште, ћата је знао много из света да прича. А кад се још и напије, онда заборави како је то трезан причао, па све друкче и опширније.

Једанпут, тако празник неки, па где ће народ после литургије него у механу, јер тога дана поп Пера је баш говорио слово у цркви и проповедао како су благодани за то управо да се хришћани и телесно и душевно одморе. Добра паства отишла је сва са службе у механу, колико да се душевно одмори, а паства је затекла тамо ћату мање-више већ одморног душевно. Ћата је баш причао како је својим очима гледао човека како лети као тица. Има три „шрафа”, два испод пазуха и један испод трбуха, и ту ћата покаже где би отприлике стајала сва три „шрафа”.

– Прво одвије она два шрафа испод пазуха, цвр... цврц... цврц... па му се развију крила, па онда онај шраф испод трбуха вррр... вр... врррц... па му се нешто измеђ' ногу надује – тако нешто као мешина, а везан ужетом за земљу, па тек...

Ту кад виде ћата да је радозналост слушалаца довео до врхунца, а он полако, читавих десет минута испија чашицу...

– Кажи, Арсо, нек ми донесу још једну!

Арса, дабоме, наручује.

– Па тек, пуф... нешто учини и поче она мешина измеђ' ногу да се надима и одушује, а крила као у тице... оде, оде, оде... Марко, кажи!

– Сме ли сваки? – пита Радоје Крња.

– Ко га зна! Кажу мени Немци: извол'те, сињор Панто, пробајте ви (сињор, знаш, код њих значи господин), а ја рекох: хвала, а жао ми је и сад, требао сам да пробам.

– То си баш требао! – додају двојица-тројица.

И тако ја ћата причао док су га слушали. А слушаоци су један по један излазили, а последњи сам остао Радоје Крња.

Кад су остали сами, Радоје му се поверљиво приближи, седе за његов сто, поручи му ракију па ће тек почети:

– Овај, ћато... ти си тако рећи научен човек.

– Ако сам научен, видеће се то у своје време, а не примам да ми се то каже! – вели му ћата, па завуче обе руке у џепове од прслука.

– Молим, молим – додаје Радоје Крња – ја нешто друго хоћу да ти кажем.

– Извол’те, кажи.

– Па, ето, да ли ти знаш куда је отишао поп из цркве?

– Не знам. Ако није код Анике.

– Јесте, богомаи, али има нешто повише што ја хоћу да ти кажем.

А ваља знати да је Радоје Крња био удовац, и да није крња, нашао би досад себи друга, ал’ овако, чека само где ће која удовица да остане, па и ту обично му покваре посао они што теше удовице.

– Шта има повише?

– А што није јутрос кмет био у цркви?

– Па зар му ја знам – одговара равнодушно ћата и лупа празном чашом о сто на Радојев рачун.

– И он је јутрос, за време службе, био код Анике, а по селу се каже да му то није први пут што иде.

– Кмет?! – плану ћата и лупи песницом о сто.

– А зашто он то крије од мене?

Испи још једну па се љутито диже.

Радоје Крња остаде весео у механи да плати ћатиних једанаест чаша, а ћата оде као бесомучан залупив вратима.

Глава трећа

*у којој Аника, без икаквих нарочитих разлога,
рађа мушко дете на шринаест месеци по
смрти своја мужа*

Прошло је доста дана одонда када је Радоје Крња говорио ћати у механи о кмету и попу, те се ћата онолико наљутио. Љутио се ћата отада још неколико пута, те изгледа да су се он и кмет као некако попреко гледали.

А Радоје Крња ни отад није остао миран, већ је и даље шушкао и бушкао и говорио по селу којешта. Међутим, поп није хтео ни да се осврће на то. Само једанпут, и то више онако благо и очински, пребацио је то Радоју и рекао му:

– Ако те само још једанпут чујем да лајеш којешта за мном, сатераћу ти све зубе у грло, и нећу ти дати више навору у цркви, то да знаш!

А Радоје Крња, као што би сваки други побожни парохијан, рече попу:

– Оно, кад би црква била пиљарница, а навора празилук, и могао би ми дати и не дати. А моји зуби, попе, кад већ сиђу у грло, онда некако ни твоја чита неће ти бити тесна, него ће да сиђе преко носа и преко ушију; а ако лајем, попе, у школи сам научио још док си ти био учитељ!

Попа као паметан човек не одговори Радоју ништа, само што баци један тужан, сажалевајући поглед на Радоја, као на „изгубљену овцу” која је кадра чак и попу да набије читу на уши.

Међутим се за Радоја не може рећи да је био „изгубљена овца”; пре би се готово могло рећи да је он био „изгубљен ован”, јер откад му се „ево, измаче и трећа удовица, те остаде без наде да ће се кадгод моћи и он оженити, поче да буче по селу толико да је већ и кмет са ћатом размишљао: како ли би му се могли скратити рогови.

Најпосле, ко би се још у селу обзирао и на Радојеве речи, да се само није десило нешто друго.

Био је велики празник, мислим Благовести, те се сабрао народ у Прелепници чак и из других села. А кад се тако збере народ, поп Пера неће пропустити прилику да проговори коју у цркви. Има једно пет-шест година како се поп-Пери прохтело да буде народни посланик, те отад чешће проговори у цркви. Раја из Крмана чак казао једанпут пред многима: „И истина је, људи, умео би поп Пера да нам вајдише!” Па онда и многи други су тако мислили, али, што је главно, то је што је и поп Пера тако мислио.

Од то доба иде поп Пера чешће и у механу. У механи је погдекад лупио песницом о сто и узвикнуо: „Они горе не знају шта народу треба, а нема ко да им каже!” А у више црквених беседа и ово је уметнуо: „Народ треба да има добре заступнике и пред богом и пред земаљским властима. Дobar заступник пред богом изнеће му народне молитве, а добар заступник пред земаљским властима изнеће и браниће народне жеље!”

Дакле, и на Благовести говорио је поп Пера беседу, а у тој беседи најважније је што је хтео да каже: да на напуштеној њиви сви треба да деламо заједнички. (Код ових се речи Радоја закашљао, а поп одржао реч те му после не даде нафору.) То што је хтео да каже, поп је врло лепо казао, и свршила се божја служба, па сви изишли лепо у порту црквену, и ту као људи застали те ће неко проговорити ово а неко оно.

Ту поп Пера, кмет и један одборник; ту кмет из села Буринца, па онда Рајко, бивши кмет; ту дућанџија Јова, па Исајло из Драјковца и још други. Нису само у том друштву механџија и ћата; они су у механи сваки на свом послу.

Сели под кестеном, што се лепо разграно пред црквом: поп, Исајло и кмет, а остали ко стоји те се ослонио на штап, а ко донео камен те сео на њ. Припалили цигаре и пуше те се упустили у разговор.

Исајло из Драјковца прича како је чуо од људи, који су били у чаршији, да у Русији има колере, па се поведе реч о томе, и дућанџија исприча надугачко и нашироко како је брат његовог деде умро од колере „као пиле” Вели: „Часком, брате, тек погледа нас све редом што смо били тамо (ја сам био мали), па се ухвати рукама за трбух и умре!” После већ проговорили су неку реч и о чуми, али поп их обавести, вели им:

– Чума, брате, то не постоји. Не може се историјски доказати да постоји; то више онако у народним песмама!

Кмет из Буринца прича опет како ће да се уведе неки нов прирез за наоружање, вели причао му сам писар из среза. Поп Пера, разуме се, налази да, као човек који помишља на посланичко место, треба да каже своје, па вели:

– Што се тиче наоружања, то је утврђена потреба, само ја нисам за прирезни систем наоружања!

Ту попову реченицу каза кмет друкчије, тј. он је и за наоружање а и за прирез, а нама је већ израније познато да овај кмет воли прирезе.

После овога разговора, одборник помену како би требало цркву окречити, али, како нико ништа на то не рече, опет обрнуше реч те о овоме те о ономе, и готово се наразговарали и дигли се на ноге те хоће да пођу мало до попове куће, а приближи им се Радоје Крња па:

– Помози бог, срећан празник!

Ама то Радоје рече некако журно чим је дошао, иначе он иде понајлак и гега кад иде. Па и то што је честитао празник друкчије је некако казао, све се смеши, и као задовољан је и пакостан је и једак је.

– Бог ти среће дао! – веле му сви.

– Дај боже – одговара Радоје – овај нам празник донео добра свима! Дај боже, да нам година буде берићетна, овце нам се јагњиле, краве нам се телиле, па чак и удовице – дај боже – рађале све мушку децу! – па то Радоје изговори као да држи чашу у руци, а пакосно се смеши и гледа све редом.

Поп као нешто прогута, па онда се прибра и поче као у шали:

– Е, е, ти то баш ређаш и као здравиш! А коме здравиш?

Радоје се и даље смеши, па вели:

– Е здравим, боме!

– Е, па, нека је на здравље! А сад ајдемо до попове куће па и да испијемо – додаде кмет па се окрену и отпоче малопређашњи разговор како би требало заиста окречити цркву.

– А зар, бога вам – узвикну Радоје за њима – зар не знате шта је ново?

– Јок! – каже Исајло. – До ти ако ћеш да нам кажеш?

– Хоћу, дабоме да хоћу да вам кажем, јер вредно је да чујете, вредно је да чује бели свет, а нектоли старешине народне и црквене! – па на те две речи „народне” и „црквене” удари јако гласом и намигну и код једне и код друге.

– Па – настави Радоје – удовица Аника родила јутрос, родила мушко!

Поп се направи као да није чуо, већ поче да намиче читу на чело и пита:

– Арна која родила, је л' она Савка?

– Није Савка, попе, већ Аника удовица!

Поп прогута оно што беше и први пут прогутао (биће да му је мало заиграло колено, али се под мантијом не виде), па онда погледа кмета, кмет погледа одборника, одборник погледа дућанцију Јову, а дућанција Јова, као најмлађи у друштву, погледа у земљу. Најпосле диже главу дућанција Јова, па вели:

– Па нек јој је срећно, нећемо ваљда на бабиње, ајдемо попу!

– Ама, људи, таман сад година и месец како јој умре муж Алемпије!

– Тако ће бити, година и месец – додаје поп озбиљно, као да га неко пита. – Баш се сећам, вели, као данас, није му било помоћи. А добар је био покојник, само што је имао погане руке.

Радоје се сад окрене Исајлу, па вели:

– Рађају ли, бога ти, у вас удовице тринаест месеци по мужевљевој смрти?

– Ама то ће бити нека ђавоља посла! – вели Исајло. – Зар му ти то ниси ухватио крајеве, кмете?

– Ко ја? – пита кмет. – Ухватио сам, како да нисам ухватио!

– Е па зато је кмет – додаје Радоје – да пази да не падне нека срамота на село, као и поп што је зато ту да пази да се народ не исквари и да не преступи законе божје!

Међутим, док је то Радоје говорио, поп је једнако размишљао да није баш данас требало у цркви да говори о томе како на запуштеној њиви треба сви заједнички да деламо; па онда размишљао је о томе како је кмет ужасно глуп, јер сад кад је требало макар шта да каже а он ћути, па најзад паде му на памет и то како би заиста требало цркву окречити. И све је то некако брзо прошло кроз његову

памет, те није ни чуо шта се даље говори. Диже затим главу, па рече Исајлу кмету из Буринца:

– Не бива овде да разговарамо, ајдемоте до моје куће. Много ме забринула ова ствар. То се није никад у Прелепници догодило. Ајдемоте, браћо, до мене!

Уистину и одоше. А Радоје отрча у механу да и тамо јави новост, а одатле ће после на бунар да каже женама; а сићи ће још и до воденице, јер ће и тамо бити штогод народа, па ће најзад ићи и од капије до капије, а тешко да неће поћи и у које друго село.